

The features of forming of future primary school foreign language teachers' professional potential are updated and justified in the article. The scientists' approaches to concretize the specific of professional potential are analyzed. It is proved, that the basis of the creative professional activities of a future teacher is the development of professional potential and individual style of activity, which are formed in higher educational institution.

Key words: professional potential, foreign language teacher, primary school, creativity, creative activity, individual style, higher educational institution.

doi: 10.15330/esu.9.91-96

УДК 371.15
ББК 74.580.052.6

Наталія Матвеева

ОСОБЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті автор розкриває основні завдання щодо формування майбутнього педагога; виокремлює критерії визначення рівня готовності до подальшої професійної діяльності та чинники впливу на ефективність навчання майбутніх спеціалістів; накреслює основні шляхи підвищення якості вищої педагогічної освіти на сучасному етапі.

Ключові слова: мобільність, професіоналізм, критерії, професійна свідомість, саморозвиток, професійна готовність.

Постановка проблеми. Динамізм сучасних економічних перетворень потребує фахівців, які вміють аналізувати мінливі соціально-економічні тенденції, приймати та реалізовувати нестандартні рішення в ситуації ринкової конкуренції. На часі – підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, опанування та упровадження наукоємних і інформаційних технологій. Відтак серед основних шляхів відродження національної системи навчання, зазначених у Державній програмі “Освіта”, пріоритетними є постійне духовне самовдосконалення, творча самореалізація, задоволення культурних потреб особистості, підвищення професіоналізму педагогічних кадрів, формування здатності учителів динамічно реагувати на запити громадського життя та виклики часу, оволодіння передовими освітніми технологіями тощо.

Як засвідчив аналіз актуалізованих джерел з проблеми, підготовка студента як майбутнього педагога є складним феноменом, який виступає об'єктом багатьох наукових досліджень з філософії, психології та педагогіки, зокрема щодо вивчення питання загально педагогічної підготовки (В.Андрущенко, О.Абдуліної, Є.Барбіної, І.Беха, А.Богущ, Н.Волкової, І.Глазкової, І.Зязюна, Н.Кічук, В.Кременя, Н.Кузьміної, С.Максименка, Н.Ничкало, О.Савченко, С.Сисоєвої, Н.Тализіної, А.Троцько, О.Щербакова), готовності особистості до професійної діяльності (О.Виговська, І.Гавриш, А.Линенко, С.Литвиненко, Б.Теплов, В.Ягупов), професійно-творчого саморозвитку майбутніх фахівців (В.Андреев, Д.Богоявленська, Л.Виготський, П.Кравчук, Л.Лазарева, О.Лапицький, Є.Лукіна, О.Лук, А.Маслоу, О.Пехота, Я.Пономарьов, Ю.Фокін, В.Фрицок) та ін.

Так, приміром, Н.Чухрай виокремлює проблему підвищення якості професійної підготовки як одну з актуальних на сьогодні та вказує на шляхи її розв'язання, а саме: 1) посилення практичної спрямованості соціально-економічних дисциплін, оптимальне використання їх виховного потенціалу; 2) перегляд

державних вимог до мінімуму змісту й рівня професійної підготовки; 3) підвищення уваги до набуття ключових фахових компетенцій; 4) удосконалення освітніх технологій та урахування потреби у міждисциплінарному характері професійної підготовки. Натомість А.Кузьмінський вважає, що задля кардинального підвищення якості професійної підготовки майбутніх спеціалістів слід докорінно переглянути філософсько-ціннісні джерела та функції освіти в Україні [1, с. 54]. Вчений М.Вачевський наголошує, що якість професійної підготовки майбутніх фахівців тісно пов'язана з інноваційним розвитком шляхом послідовного використання у змісті освіти культури проектування інноваційних освітніх практик тощо. Загалом вчені одностайні у тому, що чим більше ресурсів вкладатиметься у професійну підготовку, тим вищою буде її ефективність у різних площинах.

Основний виклад матеріалу. Важливо, ефективність професійної підготовки з боку держави повинна визначатись через рівень демократичності суспільства, а, отже, навчання у ВНЗ має бути зорієнтованим на формування та розвиток самодостатньої, талановитої, унікальної особистості. Ефективність професійної підготовки щодо особистості виявляється через пристосування останньої до умов життя, що склалися. Зокрема О.Куклін визначає її як граничну індивідуальну, що для кожної окремо взятої особистості може виражатись у задоволенні внутрішніх потреб, підвищенні рівня доходів, соціального статусу [2, с. 198]. Цікавим, на наш погляд, є виокремлення О.Кукліним так званої економічної ефективності професійної підготовки, що дорівнює показнику зростання матеріального добробуту людини та суспільства у цілому. Низка інших вчених (Я.Гаврись, О.Гірна, Н.Чухрай) наголошують на тому, що ефективність слід вимірювати через виконання *цілей* професійної підготовки, а саме: а) *інтелектуальних* (базисні когнітивні навички аналізу й синтезу та передача специфічних професійних знань); б) *політичних* (надають допомогу у асимілюванні на основі законів суспільства); в) *соціальних* (спрямовані на соціалізацію студентів відповідно до їх професійних ролей); г) *економічних* (об'єднують підготовку до майбутньої професійної діяльності та подальше підвищення кваліфікації) тощо. Це дає підстави стверджувати, що професійна підготовка фахівців покликана формувати спеціаліста із випередженням потреб життя та часу.

Важливо, на сучасному етапі зміст фундаментальної підготовки фахівців базується на основних положеннях “Галузевої концепції розвитку неперервної педагогічної освіти”, що своєю чергою передбачає:

1) приведення змісту фундаментальної, психолого-педагогічної, методичної, інформаційної, комунікаційної, практичної та соціально-гуманітарної підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників до вимог інформаційного суспільства та змін, що відбуваються у соціально-економічній, духовній та гуманітарній сфері, у дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних навчальних закладах;

2) модернізація навчальної діяльності вищих педагогічних навчальних закладів, що здійснюють підготовку педагогічних і науково-педагогічних працівників, на основі інтеграції традиційних та новітніх технологій навчання, а також створення нового покоління підручників, навчальних посібників і дидактичних засобів;

3) запровадження двоциклової підготовки педагогічних працівників за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра і магістра та забезпечення мобільності у Європейському просторі вищої освіти;

4) вдосконалення системи відбору молоді на педагогічні спеціальності, розширення цільового прийому та запровадження підготовки педагогічних кадрів на основі тристоронніх договорів;

5) оптимізація мережі вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти з метою створення умов для неперервної освіти педагогічних працівників;

6) створення у структурі вищих навчальних закладів дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів – лабораторій, центрів практичної підготовки студентів, тренінгових центрів та центрів педагогічних інновацій;

7) першочергове забезпечення педагогічних навчальних закладів новітнім програмним забезпеченням, комп'ютерною та мультимедійною технікою, поліграфічним та лабораторним обладнанням і шкільними підручниками тощо.

Необхідність та потреба вищих навчальних закладів у формуванні особистості майбутнього вчителя, здатного реалізувати вище зазначені шляхи відродження освіти; до самоаналізу й самокритики, самооцінки та самовдосконалення є першочерговими завданнями сучасної педагогічної освіти. Натомість у програмному документі ЮНЕСКО “Реформа і розвиток вищої освіти” визначено основні тенденції, спільні для систем і навчальних закладів всього світу – кількісне зростання контингенту студентів та збереження нерівності на міждержавному та міжрегіональному рівні стосовно доступу до освіти; диверсифікація інституціональних структур і форм освіти; фінансові труднощі у діяльності закладів освіти. Відтак при вивченні тенденцій розвитку вищої освіти країн Європи виокремлюємо загальні напрями її розвитку, до яких належать: доступність вищої освіти для всіх верств населення; упровадження нових технологій в освітній галузі, відкриття нових спеціальностей; модернізація методів і засобів навчання; тенденція до неперервного набуття нових знань (професійне зростання); упровадження дистанційної форми навчання; демократичне управління освітою; автономія університетів; підвищення статусу вищої освіти як інституції неперервної освіти; підвищення системи моніторингу і ефективного забезпечення якості вищої педагогічної освіти; тенденція зростання мобільності студентів, викладачів та науковців тощо.

Загалом ці та інші фактори є стрижневими у процесі удосконалення усієї професійної структури суспільства, зміні професійних пріоритетів та переваг на даному етапі. Зокрема основними показниками творчої особистості майбутнього фахівця є творчі здібності, характерологічні особливості (активність, ініціативність, упевненість, наполегливість, цілеспрямованість, працездатність, комунікативність, самостійність) та ін. Важливо, одним із чинників впливу на формування творчої особистості майбутнього учителя є неперервність та послідовність, цілеспрямованість процесу професійної підготовки, що своєю чергою виступає стрижневим у подальшій готовності до творчої самореалізації в обраній професії. Творчість майбутніх учителів розглядаємо як властивість до зміни, створення нового продукту, слідування власним запитам та інтересам. А тому у процесі навчання слід урахувати індивідуальні особливості та риси як-от: спрямованість на самореалізацію; бажання досягнути; самостійність і незалежність думок; відкритість і щирість, аутентичність особистості; оригінальність вирішення проблеми, гнучкість і ініціативність; віру у власні сили і їх адекватну оцінку; високий рівень рефлексії, самокритичність і критичність у судженнях; відкритість досвіду; сприйняття незвичайного, нового, оригінального у навколишньому світі й передачу власного

ставлення до світу тощо. З іншого боку, формування професійних умінь і навичок у процесі навчання у виші є пріоритетним напрямом ефективного професійного і особистого становлення кожного, що своєю чергою визначає морально-духовний саморозвиток, ступінь конкурентоздатності, характер професійного зростання тощо. Зрозуміло, майбутні фахівці у процесі навчання повинні оволодіти високим рівнем професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного оволодіння; сформуванню готовності до оперативного відбору та реалізації оптимальних способів вирішення проблем, що виникають у практичній діяльності, з опорою на передовий педагогічний досвід та світові освітні тенденції; здобути навички орієнтації в кон'юнктурі ринку праці тощо.

Професіоналізм як найвищий ступінь трудової діяльності людини є не лише потребою тієї сфери, у якій намагається себе реалізувати фахівець, а й покликаний стати основною його властивістю. Загалом виокремлюємо професіоналізм як цілісну інтегративну характеристику суб'єкта професійної діяльності, що виявляється у досконалому здійсненні та стабільних високих результатах цієї діяльності, здатності до професійної самоорганізації, самоактуалізації, самозміни та професійного саморозвитку. Його формування передбачає розробку дидактичних і навчально-методичних матеріалів; упровадження і використання предметних педагогічних програмових засобів із мультимедійною підтримкою; забезпечення моніторингу знань студентів; підтримки і супроводу дистанційної форми навчання; забезпечення обміну думками засобами інтерактивних освітніх телеконференцій; накопичення бази даних та інше.

В умовах сьогодення стає очевидним, що повільна реакція системи освіти на проблему розвитку професійної мобільності незмінно приводить до зниження конкурентоспроможності фахівців. Зокрема так звана "професійна мобільність" майбутніх педагогів включає три компоненти: соціологічний; психологічний; педагогічний, що своєю чергою складаються з властивостей (здібності, уміння та навички, знання та ін.), передбачених освітньо-кваліфікаційною характеристикою, якостей та рис, необхідних для продовження педагогічної діяльності. Характерно, важливою педагогічною умовою, що впливає на формування професійної мобільності є створення позитивної мотиваційної настанови на професійну мобільність; організація фізичної підготовки майбутніх педагогів і формування у них готовності до здорового способу життя; розвиток індивідуальних здібностей студентів як найбільшої цінності навчально-виховного процесу тощо. Ці та інші якості слугують формуванню у молодих людей професійного самовизначення та професійної мобільності.

Отже, на сучасному етапі розвитку освітньої галузі необхідно реформувати навчально-виховний процес вищого навчального закладу, підвищити якість навчання студентів, створити науково-педагогічні умови, які б своєю чергою забезпечили високу ефективність підготовки високо кваліфікованих, комунікативних, професійно мобільних фахівців. А тому слід звернутися до критеріїв професійного рівня майбутніх учителів, основними з-поміж яких є: рівень професійних знань і якостей; "надпрофесійних" знань та сформованих якостей; сформованості позитивної "Я-концепції"; прагнення до професійного та кар'єрного зростання [6, с. 32]. Зокрема, визначаючи рівень підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності, варто використовувати такі підходи: критеріально-орієнтований підхід, що спрямований на оцінку відповідності професійної підготовки майбутніх учителів освітнім стандартам (відображеним у ОКХ і ОПП спеціальностей); нормативно-орієнтований,

який визначається на основі статистичних норм, притаманних групі (академічній, професійній) та індивідуально-орієнтований, який спрямований на фіксацію та порівняння конкретного рівня навчальної успішності студента протягом певного періоду.

У дослідженнях С.Єрмакової, методологічна основа педагогічного моніторингу якої визначається “установленням причинно-наслідкових зв'язків явища, що спостерігається, на основі інформаційних даних, отриманих через моніторингові індикатори”, виокремлюються основні складові ідеальної моделі сучасного випускника ВНЗ за такими критеріями :

I. Мотиваційний:

- ставлення до навчання
- розвиток пізнавальних інтересів
- глибина та свідомість професійного вибору
- розуміння необхідності оволодіння навчальними та професійними знаннями, вміннями
- наявність системи цілей оволодіння професією
- потреба професійного зростання

II. Когнітивний:

- рівень навчальної успішності
- рівень якості знань
- систематичність відвідування занять
- виконання навчальних завдань
- рівень володіння пізнавальними вміннями й навичками

III. Гносеологічний:

- научуваність; рівень навчальної адаптованості
- активна пізнавальна діяльність
- участь у науково-дослідницькій роботі вишу
- гнучкість мислення, темп навчання

Варто зазначити, на сучасному етапі у професійну модель випускника навчального закладу закладено ідею всебічної підготовки і виховання індивіда не лише як спеціаліста, професіонала своєї справи, а й як особистості, а, отже, заклад потребує такого викладача та студента, який у своїй професійній діяльності орієнтувався б на досягнення науки, неперервно досліджував систему роботи, конструктивно приймав нові ідеї, володів системним мисленням та вміннями визначати подальшу перспективу професійного зростання. Відтак інструментом модернізації освіти стає компетентнісний підхід, який покликаний забезпечити підготовку фахівців, що відповідають потребам ринку праці з урахуванням глобалізаційних процесів. Згідно тлумачення у довідниках поняття “компетентний” (від лат. *competes*, від *compete* – належний, здатний) трактується як “той, що володіє знаннями, який має право за своїми знаннями і повноваженнями робити або вирішувати що-небудь, судити про що-небудь”, а, отже, компетентність виступає здатністю виконувати поставлені завдання, включаючи поняття якісних особистісних характеристик людини (мобільності, ініціативності, креативності тощо). Натомість у працях дослідниці А.Маркової компетентність розглядається як прояв професіоналізму, пов'язаний з подальшою оцінкою чи вимірюванням кінцевого результату діяльності фахівця. Зокрема науковець співвідносить професіоналізм із різними аспектами зростання спеціаліста, виокремлюючи: 1) спеціальну компетентність (володіння професійною діяльністю на високому рівні, здатність проектувати подальший професійний розвиток та кар'єрне зростання);

2) соціальну компетентність (оволодіння спільною професійною діяльністю, співпрацею та прийомами професійного спілкування відповідно до обраної професії); 3) особистісну компетентність (оволодіння особистісним самовираженням, саморозвиток); 4) індивідуальну компетентність (оволодіння прийомами саморегуляції й розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, уміння організувати раціонально власну працю) та ін. [3, с. 34].

Отже, у контексті нової освітньої парадигми професійна компетентність визначається не лише як загальна культура, суспільно-економічна поінформованість чи система знань, умінь і навичок, а уміння мобілізувати отримані знання та досвід у необхідне русло вирішення завдань, нестандартних ситуацій. Такі особисті риси як упевненість у власних силах, віра в успіх, відповідальність та ініціативність, працьовитість й цілеспрямованість вважаються окремими науковцями ключовими аспектами професійної компетентності. Зокрема оновлення системи підготовки фахівців нової формації передбачає наявність у працівників освіти конкурентно придатного рівня кваліфікації, що допомагає особистості адаптуватись у динаміці сучасних реалій життя та спрямований на постійну оптимізацію розвитку школярів, а, отже, задля формування готовності до подальшої професійної діяльності, необхідно формувати емоційно-вольові якості, уміння самостійно здобувати нові знання, прагнення систематично вдосконалюватись, що у майбутньому впливатиме на створення власного іміджу, стилю роботи. За такого підходу слід переглянути науково-дослідну роботу студентів з використанням різноманітних технологій, що є невід'ємною складовою освітньої діяльності і здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної і практичної роботи і в результаті слугує формуванню творчого підходу до професії, використання нетрадиційних форм роботи, досягненню високого рівня готовності щодо подальшої самореалізації у професійній діяльності. Натомість важливими є принципи, що відповідають пріоритетним стратегіям у професійній підготовці майбутнього вчителя, спрямованої на саморозвиток та конкурентоздатність (принцип єдності аксіологічного й культурологічного підходів до організації професійного навчання майбутніх педагогів; принцип взаємодії концептуального й технологічного рівнів у процесі професійної підготовки студентів; принцип активізації процесів самопізнання, самооцінки, самовизначення, самоврядування, самокорекції, максимальної самореалізації; принцип орієнтації на оволодіння сучасними прийомами педагогічної діяльності; принцип співтворчості педагога-майстра і студента – майбутнього учителя; поєднання індивідуальної та колективної форми навчальної діяльності та ін.).

Цілком зрозуміло, що задля досягнення високих результатів у процесі формування особистості майбутнього учителя особливе місце посідають різноманітні технології та їх використання (психологічні тренінги, рольові і ігрові методики, захист проектів, участь у створенні дидактичних матеріалів, КТС; вивчення передового педагогічного досвіду, розробка планів-конспектів проведення нестандартних уроків; робота у наукових, пошукових гуртках і проблемних групах; участь у науково-практичних конференціях, інтернет-конференціях, семінарах, олімпіадах і конкурсах на кращу наукову роботу, підготовка публікацій тощо. Загалом ці та інші види діяльності студентів формують їх ставлення до навчального предмета і педагогічного процесу у цілому як засобу самореалізації, що своєю чергою слугує створенню підґрунтя для професійного саморозвитку; креативності, мовленнєвої культури, комунікативності; формуванню умінь передбачати реакцію

партнерів; виробленню та розширенню стратегії педагогічної поведінки; активізації особистої позиції майбутніх педагогів.

Важливою складовою підготовки у вищій школі є формування професійної свідомості майбутніх фахівців – категорії, що відображає сутність процесу професійного становлення й розвитку фахівця. Слід зауважити, що у процесі навчання майбутні педагоги повинні здійснювати професійне самовдосконалення – свідоме та цілеспрямоване підвищення рівня професійної компетенції і розвитку професійно важливих рис та якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності і власної програми розвитку. Пауло Фрейре писав: “Як учитель я повинен знати, що я не можу ані навчати, ані навчатися, якщо мною не рухає, не тривожить і не примушує мене до пошуку та енергія, що вносить допитливість у моє існування. Задоволення допитливості закликає до уяви, емоцій і здатності узагальнювати й порівнювати при дослідженні пізнавального об’єкта, а також його суті...” [4, с. 45]. Отже, особливого значення у процесі формування особистості майбутнього педагога відіграє пізнавальний інтерес та активність, які виступають рушійною силою самовдосконалення, самоосвіти та самореалізації.

Висновок. Сьогодні особлива увага акцентується на формуванні фахівця вищого гатунку; культивуванні пізнавальних цінностей, усвідомленні власної потреби в розвитку та самовдосконаленні, формуванні здатності до самопізнання, самоаналізу, самоуправління власної траєкторії розвитку, що своєю чергою позитивно впливають на підвищення рівня готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності, самореалізації, самовдосконалення. Відтак результатом професійної підготовки фахівця має стати формування його конкурентоспроможності як показника сукупності знань, умінь, навичок, компетенцій; якостей і властивостей, що забезпечують спрямованість на успішну професійну діяльність та обумовлюють задоволення ним особистісних і суспільних потреб у професійному становленні й розвитку в умовах ринку праці. З іншого боку, навчання у вищому навчальному закладі має слугувати формуванню зрілої особистості, готової до здійснення власних досягнень на професійній ниві, ерудованої, здібної до інноваційної діяльності, загальнокультурної, компетентної у багатьох галузях, духовно багатой та фізично здорової особистості.

1. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник. – 2-ге вид., стер./А.І.Кузьмінський. – К.: Знання, 2011. – 486 с.
2. Куклін О.В. Економічні аспекти вищої освіти: Монографія/О.В.Куклін. – К.: Знання України, 2008. – 331 с.
3. Маркова А. Психологія професіоналізму/А.Маркова. – М.: Международный гуманитарный фонд “Знание”. – 34 с.
4. Пауло Фрейре. Педагогіка Свободи: етика, демократія і громадянська мужність/Перекл. з англ. О.Демянчука. – К.: Вид. Дім “КМ Академія”, 2004. – 124 с.
5. Романець В.А. Психологія творчості: Навч. пос. 2-ге вид, доп./В.А.Романець. – К.: Либідь, 2001. – 288 с.
6. Товканець Г.В. Університетська освіта: Навч.-метод. пос./Уклад. Товканець Г.В. – К.: Кондор, 2011. – 182 с.

The article reveals the basic task of forming future teachers; singles out the criteria for determining the level of preparedness for future professional activities and the factors that influence the effectiveness of training for professionals; outlines the main ways of improving the quality of education degree today.

Key words: *mobility, professionalism, criteria and professional awareness, self-improvement, professional readiness.*

doi: 10.15330/esu.9.96-102